ALTERNATOR
Misliti znanost.

Strokovnjaki, javni intelektualci in novi koronavirus

30. 4. 2020

Number: 21/2020

Author:

- Peter J. Verovšek

Foto: Arne Hodalič

Zaradi novega koronavirusa smo vsi postali amaterski epidemiologi. Ne zgolj akademiki z najrazličnejših področij, tudi navadni državljani so pričeli prebirati razna strokovna poročila in znanstvene članke o novo nastali krizi. Primer tega je recimo članek (https://www.imperial.ac.uk/media/imperial-college/medicine/sph/ide/gida-fellowships/Imperial-College-COVID19-NPI-modelling-16-03-2020.pdf) raziskovalcev z univerze Imperial College London, ki predstavlja strokovno podlago za britansko politiko. Prej neznani strokovnjaki za virusne pandemije (kot sta denimo Neil M. Ferguson (https://twitter.com/neil_ferguson) in Nicholas A. Christakis (https://twitter.com/NAChristakis)) so skoraj čez noč postali internetne superzvezde, kar priča množičen porast sledilcev na njihovih računih na Twitterju.

V času širjenja novega koronavirusa je zahteva po informacijah razumljiva. Ugasnitev gospodarstva, ukrepi in navodila države glede obnašanja v družbi ter omejitev fizičnih stikov so nas nepričakovano prikovali med štiri stene. Čas, ki smo ga pred krizo porabili drugače (na primer za potovanja na delo in z njega, za nakupovanja, športne in druge aktivnosti), danes posvečamo spremljanju novic. Spremenjene navade, povezane z negotovostjo krizne situacije, nadalje vodijo v ugotovitev, da ima o nastali krizi skorajda čisto vsak svoje mnenje. Če je bilo to mnenje poprej laično in pusto, je danes podkrepljeno z besedami in izrazi, žargonom, ki bi ga sicer zasledili v pogovoru virologov ali epidemiologov znotraj bolnišničnih zidov: sploščenje krivulje (*flattening the curve* (https://www.flattenthecurve.com/)) in samoizolacija sta le dva izmed primerov.

Tudi akademiki nismo imuni na takšne vedenjske vzorce; nasprotno, kot posamezniki, izurjeni v raziskovanju in preučevanju, si prav tako prizadevamo za razumevanje ter razlago sveta in pojavov okoli nas. Zato smo še toliko bolj dovzetni za to, da hitro generiramo znanje ali celo strokovno znanje na nekem – predhodno – nepoznanem strokovnem področju. Pojav novega koronavirusa pri tem ni izjema. Prilagojena narava našega dela (tisti srečneži, ki smo v tem obdobju obdržali službo in lahko delo opravljamo od doma) nam omogoča nadaljnje izvajanje naših raziskav, a nam tudi – ker se pandemiji covid-19 nikjer ne moremo izogniti – ustvarja skušnjave, da bi se tudi sami, hote ali nehote, poglobili v pojav in razširjanje novega koronavirusa.

Jasno je, da imajo strokovnjaki za virologijo in epidemiologijo pomembno vlogo pri boju zoper virusno pandemijo. Svetujejo vladam, seznanjajo državljane z novostmi glede situacije in izvajajo ključne znanstvene raziskave, potrebne za izhod iz trenutne krize. Po besedah Michela Foucaulta (https://books.google.si/books?id=uvK5DwAAQBAJ&pg=PT220&lpg=PT220&dq=to+pose+problems,+to+make+them+active,+to+display+them+in+such+a+complexity+that+they+can+silence+the+prophets+and+lawgivers&source=bl&ots=yZzS2UhfDVy1mJOabhuo_AUWw&sig=ACfU3U0Ab_-U2iwcOWJ1Ut_Ka1Ka_Ka_Ka&hl=en&sa=X&ved=2ahUKEwj877PorK7oAhVHEncKHQRCCwIQ6AEwAHoECAUQAQ#v=onepage&q=to%20pose%20problems%2C%20to%20make%20them%20active&f=false) naj bi bilo poslanstvo prav teh strokovnjakov, ki jih v svojem žargonu poimenuje kot »specifične intelektualce«, da »izluščijo problem, se aktivirajo in prikažejo situacijo tako kompleksno, da utišajo preroke in zakonodajalce« ter se tako prebijejo v javno razpravo in na področje političnih interesov.

Kljub nedavnim trditvam, da »ima ljudstvo poln kufer strokovnjakov (https://www.youtube.com/watch?v=GGgiGtJk7MA) «, kot je nedavno dejal britanski politik Michael Gove med kampanjo za brexit, so katastrofalne posledice virusa pokazale, da vlada in javnost vlogo takšnih specifičnih intelektualcev na srečo razume kot pozitivno (https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0963662519852038) . Najti je celo ugotovitve, da je trenutna kriza prisilila posameznike, da se ne glede na svojo politično pripadnost ali partikularne interese odrečejo ideološkim plašnicam (https://www.nytimes.com/interactive/2020/03/21/upshot/coronavirus-public-opinion.html) in sprejmejo dejstvo, da je novi koronavirus resna grožnja za našo družbo.

Vendar pa niso zgolj epidemiologi, virologi oziroma strokovnjaki na področju javnega zdravja in laična javnost tisti, ki želijo v luči trenutne krize izraziti svoje mnenje. Številni akademiki – med njimi tudi mnogi filozofi – se s sedanjo krizo spoprijemajo tako, da kritične misli prelijejo na papir. Tako je danes v kolumnah časopisov, blogih in drugih spletnih medijih opaziti poplavo *ne*-strokovnih, občih, generičnih komentarjev, ki jih proizvajajo »splošni«, javni intelektualci. Pri tem je jasno, da si ti posamezniki na takšen način prizadevajo, da bi njihovi zapisi našli pot na strani, papirnate ali spletne, kakšnega uglednega medija.

Javni intelektualci v sodobnem demokratičnem življenju ne igrajo nepomembnih vlog, zato je nesmiselno trditi, da je delo izven obsega njihovih ekspertiz samo po sebi zaskrbljujoče ali obsojanja vredno. V tem pogledu spretnost takšnih nestrokovnjakov vpogledovati širše, zaobjemati potencialne nevarnosti in dolgoročne posledice, ki jih kriza morebiti prinaša, ter to storiti skladno s predlaganimi in izvedenimi ukrepi strokovnjakov, pomeni, da imajo le-ti prednost in privilegij javno izraziti svoje mnenje, kadar ocenijo, da je to potrebno.

O dolžnosti spregovoriti je pisal že Jürgen Habermas (https://www.afinidades.org/1522) , vodilni filozof in javni intelektualec povojne Nemčije. Po njegovem mnenju so orisani nestrokovnjaki v svoji vlogi kot javni intelektualci dolžni spregovoriti, »kadar aktualni dogodki grozijo, da bodo ušli izpod nadzora«. Sposobnost vpogleda v širšo sliko dogajanja jim omogoča, da analizirajo razvoj kritičnih sprememb, ki jih strokovnjaki, vpeti v reševanje same krize, ne zmorejo zaznati. Ob razmišljanju, kako na posameznika in na (čedalje bolj) globalizirano multikulturno družbo vpliva sodobni razvoj, se Habermas (https://www.scribd.com/document/104824387/Publicsphere-ssrc-Org-Public-Sphere-Forum-1) loti skiciranja idealnega tipa javnega intelektualca. Po njegovem je to tisti, »ki zna izluščiti relevantna vprašanja, predlaga dobro zastavljene hipoteze in širi spekter relevantnih argumentov«.

Med številnimi nestrokovnimi komentarji, ki so nedavno preplavili javno sfero, je opaziti mnoge filozofske prispevke, ki izpolnjujejo zgornja merila. Tako Judith Butler (https://www.versobooks.com/blogs/4603-capitalism-has-its-limits) , ameriška politična filozofinja in teoretičarka spola, opaža, da bi nas moralo dejstvo, da virus ne izbira, opomniti, »da smo vsi enako ogroženi, da imamo vsi enake možnosti bodisi zboleti bodisi izgubiti koga od bližnjih ali bivati v svetu neposredne nevarnosti«. Ne glede na njeno bojazen, da bo zaradi rigoroznih odločitev držav za zapiranje meja in skladiščenje državnih sredstev porasla ksenofobija, avtorica upa, da bo solidarnost, ki jo sproža potreba po pristnem, skupnem, egalitarnem odzivu, tista, ki bo omogočila, da si svet izmislimo na novo. Po mnenju Butlerjeve naj bo ta »novo naslikan svet, tak, kakor ga bi oblikovala kolektivna želja po radikalni enakosti, svet, v katerem bodo sredstva, nujno potrebna za obstoj, vključno s tistimi, namenjenimi medicinski oskrbi, enako dostopna vsem, ne glede na posameznikov socialni status ali finančni položaj«.

Podobno razmišlja tudi Slavoj Žižek (https://www.rt.com/op-ed/483528-coronavirus-world-capitalism-barbarism/amp/) , prepričan, da nas bodo radikalne spremembe, ki so se že zgodile kot odgovor na krizo, prisilile v premislek »tistega nemogočega znotraj koordinat obstoječega svetovnega reda«. Pri tem izpostavlja, da bi bilo narobe, če bi se zatekli v »nazadnjaško barbarstvo in brutalno nasilni boj za preživetje«, kar se je odražalo v poskusu ameriškega predsednika Donalda Trumpa, da bi kupil pravice do cepiva, razvitega v Nemčiji, za ekskluzivno uporabo v ZDA (https://www.businessinsider.com/coronavirus-germany-covid-19-vaccine-not-for-sale-donald-trump-2020-3) .

Za razliko od opisanega so se nekateri filozofi pri svojem odzivanju na koronavirusno krizo ujeli v zanko pomanjkljivega znanja, ki ga brez prave strokovne podlage domišljavo širijo okoli. Najboljši primer tega je Giorgio Agamben. V svojem delu z naslovom *Izum epidemije* (https://www.quodlibet.it/giorgio-agamben-l-invenzione-di-un-epidemia) ta najvidnejši italijanski filozof razvija svoj najslavnejši teoretični koncept, s katerim opozarja na »naraščajočo težnjo vlade po aktiviranju izrednega stanja kot nekega običajnega ukrepa«. S tem argumentom Agamben sicer izpolnjuje svojo vlogo javnega intelektualca, ko opozarja na možne dolgoročne posledice normalizacije javnega nadzora in vladnih ukrepov glede omejitev gibanja (https://www.theguardian.com/world/2020/mar/09/the-new-normal-chinas-excessive-coronavirus-public-monitoring-could-be-here-to-stay) , ki so nujni za boj proti koronavirusu v njegovi najbolj akutni fazi.

A naj se sliši še tako dobro, tudi Agamben se pri argumentiranju ulovi v past. S trditvami, da nevarnost v obliki koronavirusa pravzaprav ni resnična in da je covid-19 zgolj »običajna gripa, prav nič drugačna od tiste, ki se običajno pojavlja vsako leto«, avtor brez ustreznih kvalifikacij vstopa na teren specifičnega medicinskega strokovnega znanja. Pri tem selektivno navaja zastarelo poročilo italijanskega nacionalnega raziskovalnega sveta in zaključi, da so »nujni ukrepi, sprejeti v borbi zoper domnevno epidemijo koronavirusa, zblazneli, iracionalni in povsem neutemeljeni« ter »nesorazmerni« z grožnjo, ki jo koronavirus dejansko predstavlja.

Na tak način se Agamben (https://www.quodlibet.it/giorgio-agamben-chiarimenti) izneverja poslanstvu javnega intelektualca, saj izrablja ekspertizo, ki je na tem področju nima. Namesto da bi se osredotočal na raziskovanje »etičnih in političnih posledic epidemije« in si s svojo intelektualno avtoriteto prizadeval, da bi se javna razprava o krizi in njenih potencialno negativnih in manj vidnih dolgoročnih posledicah odvijala na podlagi dejstev, s svojim vmešavanjem poslabša situacijo s tem, ko podaja »svoje mnenje glede grožnje virusa«. Celo več, z izjavo, da so »oblasti storile vse, da bi razširile stanje panike ter s tem dosegle avtentičnost izrednih razmer«, se spusti na raven proticepilcev (https://www.apa.org/news/press/releases/2018/02/vaccine-skepticism) in drugih snovalcev teorij zarot.

Prav zaradi odmevnih kampanj proti cepljenju in trditev, da so cepiva del zarote, namenjena zmanjšanju števila prebivalstva, in da je njihov cilj oblikovati poslušne posameznike, je nasprotnikom cepljenja uspelo sprožiti krizo na področju javnega zdravstva (https://theconversation.com/measles-outbreak-why-are-anti-vaxxers-risking-a-public-health-crisis-116334) , katere rezultat je bil nagel 300-odstotni porast števila primerov okužb z ošpicami po svetu (https://www.marketwatch.com/story/unicef-blames-anti-vaxxers-for-the-300-spike-in-global-measles-outbreaks-2019-04-25) . Podobno v času koronavirusne krize s svojimi izjavami v javno sfero vdira Agamben, ki meni, da trenutni javnozdravstveni ukrepi »izumljajo epidemijo«, s čimer posredno nagovarja (so)državljane, naj kršijo omejitve, ki jih je oblast sicer uvedla, da bi jih zaščitila. S tem svojim privržencem pokaže pot, kako s svojimi dejanji ogroziti sebe, svoje bližnje, svoje sosede in celotno skupnost ter tako prispevati k naraščanju števila okužb s smrtonosnim virusom, ki jih zdravstveni sistemi po vsem svetu trenutno niso zmožni obvladovati.

Javni intelektualci – ali »branilci univerzalnega (https://books.google.si/books?id=Y6KIUp2XLbYC&pg=PA31&lpg=PA31&dq=Pierre+Bourdieu+has+called+#v=onepage&q=Pierre%20Bourdieu%20has%20called&f=false) «, kot jih je imenoval Pierre Bourdieu – bi morali jamčiti, da se upoštevajo vsa stališča in da razprave temeljijo na dejanskih informacijah in ne na lažeh ali zavajajočem mišljenju. Poleg tega bi s svojega privilegiranega položaja, ki jim omogoča selektivno vključevanje v javne razprave, po premisleku in glede na potrebo, javni intelektualci morali pomagati zaščititi pravice in koristi tistih, ki so v družbi najbolj ranljivi. Prav slednje je pri vmešavanju Agambena v javno sfero najbolj problematično. S svojimi prispevki, ki temeljijo na psevdostrokovnem znanju oziroma znanju amaterskega epidemiologa, ogroža najbolj ranljive dele prebivalstva (https://www.gov.uk/government/news/major-new-measures-to-protect-people-at-highest-risk-from-coronavirus) , med katere spadajo starejši, tisti s predobstoječimi ali kroničnimi bolezenskimi stanji, osebe brez zdravstvenega varstva ali tisti z omejenim dostopom do zdravstvene oskrbe.

Bi nas moral čedalje večji nadzor v družbi, ki ga v času krize izvaja oblast, skrbeti? Odgovor je pritrdilen. Ali obstaja nevarnost, da se bodo nove oblike nadzora, ki so se razvile med bojem zoper covid-19, normalizirale in posledično ogrozile človekove pravice in temeljne svoboščine tudi potem, ko pandemija preneha? Tudi tu je treba prikimati. Naloga javnih intelektualcev ni, da spodkopavajo delo strokovnjakov in prispevajo k razvoju teorij zarot. Ravno nasprotno. Javni intelektualci se morajo zavezati, da se tisto, kar je treba ukreniti, stori na transparenten in demokratičen način. S pozornim spremljanjem celotne slike dogajanja, s preventivnim opozarjanjem na probleme in s spodbujanjem diskusij o prihodnosti v realnem času splošni intelektualci ne le odigrajo svojo vlogo pravilno, ampak tudi pomagajo preprečiti nastop morebitne distopije.

Kriza, ki jo je sprožil virus SARS-CoV-2, je pripeljala do nove ere poglobljenega digitalnega sledenja, opazovanja in nadzora. A kljub temu ima novo nastala kriza tudi potencial, da ustvari pozitivne spremembe, ki so po desetletjih privatizacije (https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-923X.1994.tb00441.x) več kot potrebne. Denimo, priznavanje moči vladi in ponovna opredelitev javnih storitev, ki so nujno potrebne za delovanje družbe, bi nedvomno pripomogli k začrtanju novih okvirjev delovanja državnega represivnega aparata. Ob vse močnejšem neoliberalnem tržnem fundamentalizmu in stremljenju držav po svetu k (samo)povzročitvi recesije z namenom rešiti življenja svojih državljanov je novi virus »razbil mit, da mora biti gospodarstvo vedno na prvem mestu (https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/mar/20/coronavirus-myth-economy-uk-business-life-death) «. Gesti, kot sta na primer posredovanje mask iz Kitajske in napotitev kubanskih zdravnikov na pomoč v Italijo, vzpodbudno kažeta na »lokalno mobilizacijo ljudi zunaj državnega nadzora, kot tudi močno in učinkovito mednarodno usklajevanje in sodelovanje (http://thephilosophicalsalon.com/monitor-and-punish-yes-please/) «.

Krize poleg nevarnosti prinašajo tudi priložnosti. To je očitno tudi v primeru koronavirusa. Javni intelektualci igrajo pomembno vlogo pri zagotavljanju, da se te nezaželene situacije izkoristijo za izboljšave prvotnega stanja. Čeprav lahko ukrepi zoper pandemijo, ki so jih predlagali strokovnjaki za javno zdravje in so jih odobrile vlade po svetu, vodijo v okrepitev represije in nacionalizma, lahko hkrati prispevajo k porasti solidarnosti v družbi. To pa je tudi paradoks, ki ga predstavlja covid-19: v času, ko nam je zapovedano ostati doma, da bi zaščitili sebe in najbolj ranljive okoli nas, je prav izolacija najdragocenejša oblika solidarnosti.

https://www.alternator.science/en/long/strokovnjaki-javni-intelektualci-in-novi-koronavirus/